

Tahar Ben Želun

Brak iz zadovoljstva

Prevela s francuskog

Ljiljana Mirković

Beograd, 2017

Za Aminu

„Alaha ti, sestro, ispričaj nam neku priču da nam prekратиš noć.“

„Rado i od sveg srca“, odgovori Šeherezada, „ako mi to dopusti ovaj čestiti kralj.“

Moren nesanicom, a čuvši te reči, kralj se obradova što će slušati pripovedanje.

„Kažu, gospodaru, o srećni kralju, da je bio jednom...“

Hiljadu i jedna noć, Noć prva

Glava 1

Nekada davno, u gradu Fesu živeo je pripovedač kakvog nigde nije bilo. Zvao se Džuha, imao je vrlo tamnu put, mršavo čvrsto telo i veoma tačan, prodoran pogled. Dospevao bi s juga posle velikih kiša, obično početkom proleća, pa bi zauzeo neko mesto na ulazu u stari grad, čas u Bati, čas u Bab Budžludu. Svoj pribor je spuštao na zemlju i čekao da se oko njega okupi svetina. Bio je čovek velike kulture, podjednako arapske i berberske, obdaren zapanjujućom maštom, a poznat po strogom rasuđivanju i po krutosti svojih ubeđenja. Imao je svoje vernike i klevetnike koji su cele godine iščekivali njegov dolazak i nisu propuštali nijednu pripoved. Glas bi se proneo: „Stigao je!“, oni bi zatvorili dućane i išli da slušaju. On nije samo priče pričao. Voleo je i da prizove istorijske događaje kako bi slušaoce naterao na razmišljanje. S problemima se nije neposredno suočavao, više je voleo zaobilazni put. Govorili su da je majstorski sagledavao sadašnjost, ali ostajući uvek jednom nogom u prošlosti koja je često bivala manje slavna nego što se kazivalo. Nije skrivao svoj gnev u vezi s načinom na koji se Maroko prepustio Francuskoj u vreme protektorata. „I evo kako smo se predali Poštovanoj Gospođi Francuskoj, staroj zemlji prosvetlosti i inteligencije, a postali

isprazni usled njenog smešno velikog apetita. Nije joj bio dovoljan Alžir, ni Tunis, trebalo joj je da proguta i našu zemlju! Jadni Maroko! Jadna Gospođa Franka!“ Pa bi iznenada zastao usred govora, popio gutljaj vode, zgrabio metlu i počeo da čisti. Na odlasku je pripovedač redovno zaboravljao da uzme činijicu punu sitniša, izjavio bi da to radije ostavlja prošnjacima kojima je isti potrebniji nego njemu. Mnogo puta je policija slala nekoga da prisluškuje. Ali se nikada nije našlo bilo šta što bi mu se prebacilo: on je pričao priče i nije uznemiravao javnost. U toku pripovedanja pripovedač je igrao sve uloge, ponekad bi se prerušio, zauzeo bi izazivački stav, ali je iznad svega umeo da neprestano drži pažnju publike. Bio je glumac a istovremeno pesnik, a da bi zbunio slušateljstvo uvek je voleo da počne rečima:

„Vi koji uho podmećete mojim pričama, poslušajte savet onoga koji je odrastao među peščanim dinama i uvek živeo na vrhu stradanja: budite zli! Ne oklevajte, budite zli! Ako zalutam, podsetite me na red, zlo u vama treba da je uvek budno. I nikada ne spuštajte gard, drugujte sa Zlom, onim Zlom koje raste u nama kao otrovna biljka, smrdljiva i ubitačna alga koja nam hrani žuč i od nje stvara otrov koji izlučuje u žlebove života. Budite zli, ja neću vaš oproštaj. Moje godine, moje naprsline i brojne pukotine, moje pamćenje koje dolazi i odlazi, sve me to može izdati u svakom času, može učiniti da moje priče počnu da naležu jedna na drugu, pobrkađu se i vas zavedu. Budite zli, živjećete dugo! Svirepi i rđavi. Nemiłosrdni i bezosećajni! Budite zli, dobićete na vremenu!“

Mudar je bio pripovedač. Znao je koliko je nekorišno pozivati ljude da budu dobri i da dobroti štaka nisu

neophodne da bi napredovala. Jedne večeri u prolazu kroz Fes, dok se oko njega okupljala gomila, Džuha odlučila da promeni redosled i otpočne da priča priču koju od njega nikada nisu čuli:

„Iako to nije običaj, večeras ću vam ispričati priču o ljubavi, ljubavi ludoj i nemogućoj, a ipak od svakog junaka proživljenoj sve do poslednjeg daha. I videćete, iza ove čudesne priče stoji mnogo mržnje i prezira, mnogo zla i svireposti. Naravno. Takav je čovek. Voleo bih da to znate kako vas ništa ne bi iznenadilo.

Živeo je, dakle, u gradu Fesu dečak po imenu Amir, rodom iz porodice za koju se govorilo da je od Prorokovog roda.

Beše to dan prvih kiša, Amirov mali brat je baš napunio godinu dana kada se u gradu raščulo da se Prosjak vratio. Oni koji su ga sreli govorili su da ima strahovit, ozbiljan i jak glas; da mu očni kapci lako podrhtavaju od nervoze; da mu je dovoljan pokret rukom da zaustavi onoga koji bi mu stao na put. I svi su složno kazivali da je širio nepodnošljiv zadah, zadah koji mu je prethodio i još dugo se zadržavao po njegovom odlasku. Do sada se niko nije odvažio da mu priđe ili da mu udeli milostinju. A lice mu je, međutim, govorilo nešto drugo. Naročito su njegove oči, jasne i velike, zračile čudnovatom svetlošću.

Šta je hteo Prosjak, odakle je poticao, kako mu je bilo ime? To niko nije znao. Ali su ga deca odmah nazvala El Gul (čudovište), El Gadar (izdajica), El Haneš (zmija). Odrasli su ga nazivali Uld Leram (kopile), onaj koji najavljuje nesreću.

Nekoliko dana posle njegovog prolaska u Fesu je zavladao epidemija tifusa. Amirovog malog brata odnela je za nekoliko sati. Međutim, Amir i njegovi roditelji imali su sreće, izbegli su bolest.

Posle nekoliko dana brige Fes je uveliko bio pošteđen. Zaraza se pomerila u planine i u sela gde je smrt imala mnogo posla. Preko noći je Fes stekao ugled 'svetog grada', a da se verske vlasti u to nisu umešale.

Ali Fes se u tajnosti pribojavao da će se Prosjak vratiti. Uspomena na njega živela je u sećanjima. Srećom, molitve u Velikoj džamiji kao da su ga odvratile.

Čitavog detinjstva, sa prvim sezonskim kišama, ozbiljan zvuk Prosjakovog glasa vraćao bi se s odjekom u Amirovo uho, pa bi ga obuzeo neopisiv strah. Odrastajući, Amir je najzad zaboravio na strah, zauzvrat ubeđivši sebe da ga je smrt mimoišla ne bi li na ovoj zemlji ispunio kakav veliki naum.

Stigavši u odrasle godine Amir je postao lep čovek, bele puti, srednjeg rasta, punačak, tankih usnica i lepo ocrtanih ustiju, lako oboreni ramena. Po ugledu na roditelje bavio se trgovačkim zanatom u starom Fesu, u četvrti zvanj Divan. On je bio dobar čovek, optimista i bez mašte, a nije propuštao nijednu od pet svakodnevnih molitvi. Oženio se vrlo mlad Lala Fatmom* – ženidba ugovorena s devojkom iz jedne velike porodice u Fesu – i postao je otac četvoro dece. Tri sina i jedna kći.

U to vreme Fes je još uvek okretao svetu leđa. Više od četrdeset godina Maroko je bio pod francuskim protektoratom, a stara gospoda u Fesu koja su držala grad

* *Lalla*, poštovana gospođa. – *Prim. prev.*

čuvala su svoj autoritet sa izvanrednim mirom i spokojstvom. Njih se nije ticalo ono što se zbivalo izvan *medine**. Za njih je svet prestajao u tim uličicama, u starim kućama od kojih su mnoge bile prave palate, iščekujući večni povratak sezone limunova. Zanatlije su se bavile zanatima, trgovci su trgovali, gospoda su zalazila na konjima po uzanim sokacima, ne sumnjajući nimalo u nadmoć svoje klase. Uostalom, oni su ti što su u 19. veku odredili mali okrugli trg između Ašabina i Šemajina, u samom dnu medine, da služi jednog četvrtka u mesecu kao pijaca za crne robove dovedene iz Afrike.

Ropstvo je bilo nešto prirodno. Besnelo je po celom svetu, a ljudi iz Fesa nisu bili raspoloženi da išta menjaju u nepravednom svetskom poretku. Zadovoljavali su se životom shodno običajima, verujući da je njihov zadatak da te običaje štite i ovekoveče. Prvi robovi stigili su u Maroko zahvaljujući najpreduzimljivijim trgovcima iz Fesa koji su poslovali sa najbližim afričkim zemljama. Iako su delili isti kontinent, daleko je od njih bila pomisao da sebe smatraju Afrikancima. Ljudi iz Fesa behu beli, što znači iznad crnaca, odakle god da su ovi došli.

Uoči sticanja nezavisnosti zemlje u Fesu ništa nije trebalo menjati, ništa se nije ni moglo promeniti. Francuzi su to posmatrali izdaleka. Neki plašt od vune i pamuka pokrivao je grad. Ipak, vekovima su se mnoge istorije i mnoge tajne ovde zapečatile. Čudnovato, nikoga nije bilo da ih ispriča, otkrije, izbaci iz tog društva zadovoljnog sobom, svojim običajima, svojom kulturom prožetom vrednostima islama. Brojni Jevreji i

* *Medina* (ar.) – urbano središte; kulturno, političko i ekonomsko jezgro muslimanskog grada. – *Prim prev.*

muslimani koje je Izabela Katolička isterala iz Španije bili su se sklonili u Fes, obezbedivši gradu bogatstvo, obnovu i originalnost. Izgleda da se tada moglo preobratiti ne menjajući čak ni ime. Ali je to vreme izgledalo daleko.

Da bi svoju trgovinu snabdeo začinima i retkom robom, Amir je svake godine putovao u Senegal, napuštajući mesecima Fes. Tamo su njegov otac i deda, koji su se takvom trgovinom bavili pre njega, imali običaj da uzmu ženu za vreme koliko je boravak trajao. Amir, koji je voleo da poštuje propise i koji je sebi prebacivao ukoliko bi učinio ono što vera zabranjuje, savetovao se o tome sa *mevlaj*-Ahmedom, uglednim profesorom teologije na Univerzitetu El Karavijin, upitavši ga da li 'brak iz zadovoljstva', kako su tu vezu nazivali, ne predstavlja greh, čin u suprotnosti s verom koji bi povredio njegovu suprugu. Amir je zaista s tim u vezi imao nemirnu savest.

Mula Ahmed ga je razuverio. Naveo mu je 24. ajet iz sure o ženama: '... na volju vam je da imetak upotrebite za pošten brak umesto da živite nezakonito. Obavezni ste da ugovorenu nevestninu date onoj s kojom ste živeli u braku...' Drugačije rečeno, po zakonu je da čovek dugo odsutan od kuće sklopi brak 'iz zadovoljstva', 'iz uživanja', 'iz ugodnosti', koji ženi jemči bračne darove i poštovanje onoga koji se njome oženio. Bog je ovo propisao kao način borbe protiv prostitucije.

'Istina je', prokomentarisao je Mula Ahmed, 'da brak iz zadovoljstva izvan bračnog ognjišta, sklopljen na određeno vreme, pomalo miriše na zabranjeno, te može da nadraži niske nagone u čoveku. Ni u kom slučaju ne može se shvatiti kao ohrabrivanje da se ponizi zakonita

žena koja je ostala kod kuće, ili da se zlostavlja žena s kojom ste u braku na izvesno vreme. Pojam 'zadovoljstva' dovodi se u vezu sa kratkoćom odnosa. Onaj prvi brak, uglavljen u vreme i sklopljen zbog stvaranja potomstva, ne pruža zadovoljstvo, nego ga razvodnjava.“

Amir je vrlo pažljivo slušao učitelja.

'Kažu da je i naš dragi Prorok bio sklopio brak iz zadovoljstva. Ali je, drugi halifa, Omer ibn el Hatab ovo zabranio pre nego što je umro. U stvari, to je jedna od tačaka razlaza između šiita koji ga dozvoljavaju i sunita koji se takvog braka čuvaju. Među sunitskim teolozima bilo je o tome mnogo rasprave, pa je El Šafii, na primer, privremeno dopustio ovakav brak ukoliko su namere supružnika jasne, a trajanje vremenski oročeno. Zbog toga se običaj još uvek upražnjava, suština je ostati u granicama pristojnosti i poštovanja žene.'

Razuveren i umiren, Amir je otada prilikom svakog putovanja u Afriku sklapao brak iz zadovoljstva ne bi li se zaštitio od greha.

Posle godine dana u Fesu, provedene u trgovini i staranju o porodici, za Amira je opet kucnuo čas da se vrati u Afriku. Odlučio je da ovog puta povede i najmlađeg sina Kerima. Obuzet pripremama za putovanje Amir se uveče mučio da zaspi. Puštao je da mu misli lutaju dotičući glasine koje su kružile Fesom utonulim u tamu. Tu bi se namerio na zabrinute duše spavača i na obrise onih žena koje noću tako dobro znaju da izvijaju telesnim oblinama, ometajući prvi san i dajući mu neobične boje koje svakoga redovno odvođe u ono što noć krije...

Veče uoči odlaska, uznemiravan snoviđenjima više nego ikad, Amir ustade i siđe u vrt kraj kuće. Šetao je

koji čas kroz pomrčinu i primetio jedan beli cvet među staklastozelenim palminim lišćem. Rascvetavao se kao da je, usamljen i gord, najavljivao bliski dolazak leta i poznije jesenje urme.

Amir je posmatrao to čudo prirode, pa je zahvalio Alahu što dopušta da takva lepota cveta u njegovom vrtu. Dugo je razgledao taj cvet prodorne beline i setio se mlade Peulanke* sa kojom se susretao prilikom poslednjih putovanja, nadajući se da će je uskoro opet naći, daleko od ovog vrta, u drugoj zemlji, u drugom svetu, u drugom vremenu. I reče sebi koliko taj cvet liči na nju: da je taj cvet onako beo kao što je crna ona mlada žena koja miriše na ambru i na drvo sandalovo.“

* Narod u Zapadnoj Africi, Pular ili Fulani, na francuskom Peul. Fulani je jezik kojim se govori u Sudanu i zapadno, sve do Atlantika. – *Prim. prev.*